

HAC NASIL YAPILIR?

Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi

İslâm Dininin esas rükünlerinden biri de Hac'dır. Hac Hicretin 9. senesinde farz kılınmıştır. Hac, kasetmek manasınadır. Dinimizde Hac ise, belli olan yeri, belli zamanda erkân ve âdabına uygun bir şekilde zi-yarettir. Hac, erginlik çağına gelmiş, akıllı, hür haccın farzietini bilen, ve meşakkatsiz bir şekilde, gidip gelinceye kadar kendisinin ve âilesi efradının mûtad olan nafakaları bulunan zengin, müslüman kişilere farzdır.

Hac Kitap, Sünnet, İcmâ-ı Ümmet ile sabittir. Cenâbı Hak, Âl-i İmrân sûresinin 97. âyetinde "ona yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyt-i şerifi hac (ve ziyaret) etmeleri, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." buyurmaktadır. Peygamber Efendimiz de, "Ey insanlar, Al-lah Hacc'ı sizin üzerinize farz kılmıştır. O halde Haccediniz" buyur-maktadır*

Dikkat buyurulursa, Allah'ın büyük kitabında bu kıssanın beyanı, Hakk'a teslimiyet nasıl olur, açıkça ilân edilmekte ve kazâya rızânın en güzel örneği verilmekte, o kazâya karşı icap ederse, bütün varından vazgeçilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Yoksa, bedava ve gelişigüzel, as-lını anlamadan işim rastgitsin diye âdet kabilinden kılınan iki rek'at na-maz ile fakirin başına atarcasına pencereden fırlatılan birkaç kuruş sa-daka ile "ben de birinci sınıf müslümanlardanım" diye geçinmek değil; bu kıssanın bertafsîl beyânıyla Cenâb-ı Hak kullarına diyor ki :

"Dikkat edip, kendinizi bir an için Hz. İbrahim ve oğlu İsmail ile mukayese edin de, kendinize öyle numara verin," denilmek istenmekte-dir. Hakk'ın emrine imtisalen İbrahim Aleyhisselâm oğlu İsmail'i zebhedeceği sırada bilindiği gibi Cebrail Aleyhisselâm vasıtasıyla keyfiyeti bizce bilinmeyen koç gönderilmiş ve bu suretle büyük ve çok çetin bir imtihan örneği verilmiştir.

İşte o günden itibaren onların neslinden gelen Hz. Muhammed'e ve izinden gidenlere kurban kesmek meşru kılınmıştır.

Bütün ibadetlerimizde olduğu gibi kurbanda da ihlâs ve ittika esas-tır. Cenâb-ı Hak, Sûresinin 37. âyetinde "O kurbanların dağıtılan etleri ve akıtılan kanları kabul mevkiine erişmez. Lâkin sizden ancak, takvâ ve ilâhî emirlere olan ta'zim ve bağlılığınız ve böylece Allah rızâsı için yapılan halisâne amelleriniz Allah'ın rızâsına erişir. Binaenaleyh Allah rızâsının hedef tutulduğu şeylerde ihlâs başta gelir. Kurbanın kesilme-sinde ise insan, dünyevî hertürlü arzu ve temayüllerinden vazgeçerek, nefsin emrettiği şeylerden korunup kurtularak Hakk'ın rızâsına erişmeyi kasetmiş olması lâzımdır. Bundan dolayı bir şairimiz bu hakikati şu mısra ile pek güzel ifade etmiş bulunmaktadır :

"Nefsini zebheylemektir zebh-i kurbandan garaz,"

Hacceden kimse, Hac farızasının ifâsından sonra, Hac'dan evvelki hayatında (insanlık hâli) irtikâp ettiği şeyleri terk etmesi, hal ve dav-ranışlarında uygunluk ve gelişme olması, haccın mebrûr ve makbûl olduğuna işarettir. Kendisine Hac farz olan kimse, haccetmeden vefat ederse, günahkâr olur. Çünkü, Peygamberimiz, "Hac farzolunca acele ediniz,, (buyuruyor. Ölmeden malının 3 te birinde hac yaptırılmasını va-siyet etmiş olan, kimsenin, vârisleri tarafından Hac yaptırılır. Kendisine Hac farz olan kimse, bizzat gidip gelmeye kudreti yeterken, başka bi-rini vekil olarak göndermesi caiz değildir. Tarafından hac yapılmasını is-teyen kimse, bedenen âciz olup, aczine sebep olan hastalığın, ölümüne ka-dar devam edecek bir hastalık olması takdirinde başkalarını vekil gönde-rebilir. Hac yaptıracak kimse ayrıca: Hac yapılmasını emretmesi, Hac yapacak vekilin ihrama girerken filânın nâmına hacca niyet ettim demesi, niyet ettiği Haccın nevilerinden birini (Haccı ifrât, Haccı Temettü' Hacc-ı Kıran) diye tasrih etmesi, naibin haccettirenin parasıyla haccetmesi, yal-nız bir kişi için

haccetmesi, haccettiren kimsenin ikâmet mahallinden hacca gidip gelmesi gibi, hususlara riâyet edilmesi lâzımdır.

Haccın farzları: İhram, vakfe ve tavaftır.

Hacca âit terimler :

Ziyaret: İhramlı olarak Kâbeyi tavaf ve sa'y gibi dinî merasimden ibadettir.

Umre: Hac herhangi bir zamanda yapılarak yalnız Kâbe'yi tavaf ile sa'y'den ibaret olursa ona umre (Küçük Hac) denir.

Mevsim: Haccın vaktine (Mevsim) denir.

Nüsük: Hac'da yapılan dinî merasimin her birine (Nüsük) denir.

Nüsükler: Tavaf, sa'y ve vakfelerle bunları tamamlayan işlerdir.

Hac Ayları: Şevval, Zilka'de ve Zilhicce aylarıdır.

İhram: Hac veya Umre niyetiyle veya her ikisi birlikte yapılmak niyetiyle bürünülen dikişsiz, beyaz iki parça örtüden ibadettir. Bu Örtü-lerden biri peştamal gibi, belden aşağısını örter, (bunun adı İzâr); di-ğeri omuzu, sırtı ve göğsün bir kısmını örterek vücudun sağ tarafına atı-lan örtüdür. Buna da (Ridâ) denir.

Mîkat: Muhtelif memleketlerden gelen hacıların ihrâma girme yer-leridir. Bunlar da, Zülhuleyfe, Cuhfe, Kam, Yelemlem, Zat-i İrk ve bun-ların hizalarıdır. Medîne tarafından gelen hacıların ihrâma girme yeri (Zülhuleyfe), Şam tarafından gelenlerin ihrâma girme yeri (Cuhfe), Ye-men tarafından gelenlerin ihrama. girme yeri (Yelemlem), Necid tara-findan gelenlerin ihrama girme yeri (Kara) ve Irak tarafından gelenlerin ihrâma girme yeri de (Zât-ı İrk) dir. Başka memleketlerden gelen hacılar da, bu ihrama girme yerlerinden herhangi birinin hizasına gelince İhrâ-ma girerler.

Tavaf : Kabe'nin etrafını usûlüne göre, dolanmaktır.

Sa'y: Safâ ile Merve arasında gidip gelmektir. 7 şavttır; (4 gidiş 3 geliştir).

Şavt: Hacer-i Esved'den başlayıp yine oraya gelmekle hâsıl olan devre ile Safâ'dan Merve'ye bir defa gidiştir.

Hervele: Sa'y esnasında sür'atli, çalımlı ve canlıca yürümektir.

Vakfe: Arafat ve Müzdelife'de durmaktır.

Kâbe: Mekke'nin Mescid-i Haram denilen câmii şerifi ortasında ve 4 köşeli mübarek ve en eski bir binâdır. (Mekke'de Meseid-i Haram'dan başka câmi yoktur.)

Hacer-i Esved: 18 cm. kutrunda, kırmızımsı esmer, parlak, mukad-des bir taştır. Hz. İbrahim (a.s.a.) tarafından Ebû Kubey's dağından ge-tirilip, tavâfın başlangıç yeri olmak üzere bu günkü bulunduğu yere yer-leştirilmiştir.

Hatim: Kabe'nin şimal tarafında Irak köşesi ile Şam köşesi arasın-da ve bir metre kadar yükseklikte yarım dairemsi bir duvardır. Bunun içi de Kabe'den sayılır. Kâbe tavaf edilirken Hatîm'in dışından dolaşılır.

Makam-ı İbrahim: Hazret-i İbrahim Kâbe'yi bina ederken iskele ye-rinde kullandığı ve halkı Hacc'a davet ederken üzerine çıktığı taşın bu-lunduğu yerdir. Tavaf namazı burada kılınır.

Bu namazın birinci rek'atında KAFİRÛN ikinci rek'atında ise İHLAS sûreleri okunması efdaldır.

Safâ ve Merve: Mescid-i Harâm'ın dışında basamaklı iki tepedir. Safâ cenupta, Merve şimal tarafta kalır. Sa'y, bu ikisi arasındaki vâdîde yapılır.

Mina: Mekke'den iki saat uzaklıktaki bir mevkidir. Taş atma ve kurban kesme merasimleri burada yapılır.

Müzdelife: Mina'dan iki saat kadar ileride mübarek bir mahaldir. Hacılar Arafat dönüşünde burada dururlar.

Arafat: Müzdelife'den iki saat kadar ileride, Mekke'den 6 saat uzak-tadır. Hacc'ın farzlarından olan vakfe (= duruş) burada yapılır.

Hacc'ın zamânı: Zilhicce'nin 9, 10, 11 ve 12 nci günleridir. 9 uncu güne Arefe ve 10, 11, 12 nci günlere (Eyyâm-i Nahir) kurban günleri de-nir. Kurban Zilhicce'nin 10, 11 ve 12 nci günleri kesilir. Efdali ilk günü kesilmesidir. Zilhicce'nin 8 inci gününe (Terviye) günü denir. O gün Ha-cılar Mekke'den Mina'ya çıkarlar. Arefe günü de Arafat'da bulunurlar.

Hedy: Hacc'da kesilen (kurban) a denir.

Hacc'ın, farz, vacip ve nâfile olmak üzere kısımları olduğu gibi Hacc-ı İfrat, Hacc-ı Temettü ve Hacc-ı Kiran olmak üzere de nevileri vardır.

Farz olan Hac: Şartlarını hâiz olan (bir Müslümanın ömründe bir defa edâ etmekle yükümlü bulunduğu Hac'dır.

Vâcib olan Hac: Nezredilen veya başlanmış iken her nasılsa bozulan nâfile bir Hacc'a karşılık olarak kazâsı gereken Hac'dır.

Nafile Hac: Henüz mükellef olmayan veya Hac farızasını îfâ etmiş olan bir kimsenin Allah rızâsı için nâfile olarak yapacağı Hac'dır ki, tekrar tekrar yapılabilir. Ancak şurası iyi bilinmelidir ki; sadaka nâfile Hac-dan efdaldır. Büyük İslâm âlimlerinin mütalâaları da böyledir. Bu itibarla memleketimizde gerek ferdî ve gerek içtimâî birtakım ihtiyaçlarımız vardır. Meselâ: Umûmun faydalanacağı hastahane, okul, cami, çeşme, yol, veya bunların mevcutlarının genişletilmesi, tamiri, güzelleştirilmesi ve bu suretle daha faydalanılır bir hale getirilmesi gibi hayırlı işler, nâ-file Hac'dan daha efdal bir ibâdetdir. Çünkü bu türlü hayırlar aynı za-manda sadaka-ı câriye olur. Bu hususta anlayışlı, dikkatli ve duygulu ol-mak lâzımdır.

Kabule şayan bir Hac nasıl yapılmalıdır?

Hacc etmek için, helâl para tedârik eden bir kimse, ödenmesi gerekli borçlarını ödemeli, kazaya kalmış ibâdetleri varsa onları da mümkün mertebe kazâ etmelidir. Hakikî tövbe ile (günahlarına tövbe ederek nef-sini kötü sözlerden korumalı, güzel huylu olmaya özenmelidir. Lüzumlu diğer hazırlıklarını da tamamlamış olan Hacı adayı yola çıkmadan evvel Allah rızâsı için iki rek'at namaz kılarak Allâh'a sığınır, âilesi efrâdı ve bütün akraba ve dostları ile vedalaşarak yola çıkar. Binitine binerken Peygamber Efendimiz'in yolculuk duasını da teberrüken okur. Mîkat denilen yerlerden birine veya onun hizâsına gelince tam bir temizlik yapar; mümkünse gusl eder veya abdest alır. Bütün elbiselerini çıkarır, beyaz, temiz bir peştemal ile dikişsiz bir örtüye yâni ihram'a bürünür. Varsa güzel kokular sürünür. Başını açık bulundurur, ayağına çorapsız ola-rak üstü açık topuksuz veya kısa topuklu ayakkabı giyinir.

İhram'ın sünneti niyetiyle iki rek'at namaz kılar. Bu namazların bi-rinci rek'atında Fâtiha'dan sonra (Kâfirûn), ikinci rek'atında (İhlâs) su-resini okumalıdır.

İhram'a girince ve artık Hac menâsiki başladığından Hacc'ın nevi-lerinden (Hacc-ı İfrâd, Hacc-ı Temettü', Hacc-ı Kiran) hangisini yapacaksa ona niyyet ve duâ eder. Niyyet ve duâ şöyle yapılır:

Yâni "Yâ Rabbî! Ben Hacc etmek istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve Hacc'ımı kabûl eyle" dedikten sonra telbiye eder. Yâni Lebbeyk duâsını okumağa bağlar. Bundan sonra Lebbeyk duâsını her okuyuşunda üçer defa tekrarlar. ,

Meali: "Yâ Rabbî!.. Ben Sen'in kapında tekrar tekrar durarak dâve-tine arka arkaya icabet ettim. Sen'in için hiç bir ortak yoktur. Hamd, nîmet ve mülk hep Sen'indir. Sen'in ortağın ve benzerin yoktur."

İhrâm'a girdikten sonra halâline yaklaşamaz, dikişli elbise giyemez, güzel kokular kullanamaz, traş olamaz, büyük küçük herhangi bir hay-vanı öldüremez, yeşil ağaçları, otları koparamaz, kötü ve şehevânî söz-lerde bulunamaz, arkadaşlarıyla ve başkalarıyla çekişmez. Fakat yıkana-bilir, para kesesini beline bağlayabilir.

Her namaz kıldıkça ve her fırsatta Lebbeyk duâsını tekrarlaması se-vaptır. Mekke-i Mükerreme'ye yaklaşırken abdest alır, mümkün ise gusl eder.

Mekke-i Mükerreme'ye girince hemen Beyt-i Şerife koşar. Bâbü's-selâm'dan içeri girer, Beytullâh'ı görünce: Dilediği duayı eder. Bu ilk duâ çok mühim ve makbul olduğundan, "Yâ Rabbî! Bundan sonra yapacağım ibâdet ve düâların kabûl olunmasını bana nasîb et!" diye de Cenâb-ı Hak'tan temenni ve niyazlarda bulunur. Bundan sonra "Kudüm tavâfı" denilen tavâfı yapar. Tavâfa başlamadan önce omuz havlusunun sağ ucu, sağ koltuk altından alınarak sol omuz üzerine atılır. Hacer-i Esved tara-fına durulur ve şöyle niyet edilir:

Meali: "Yâ Rabbî! Ben Beyt-i Şerîf'ini Kudüm tavâfı yapmak isti-yorum, onu bana kolaylaştır. Ve tavâfımı kabûl eyle!" Mümkün olursa Hacer-i Esved öpülür, değilse tekbîr okuyup el ile selâmlanır ve eller yü-ze getirilip öpülür. Bundan sonra Kâbe-i Muazzam'a sola ve Hatîm'i içe alarak tavâfm birinci Şavt'ına yâni ilk devrine başlanır. İlk üç devirde adımlar kısaltılıp omuzlar silkelenerek sür'atli ve çalımlica yürünür ki, buna (Remel) denir. Her yedi devirde şu duâ okunur:

Meâli: "Ey bizim Rabbımız! Dünyâda da Âhirette de bize iyilik ver ve bizi ateş azabından korusun ve iyilerle beraber bizi Cennet'e koy. Ey Alemlerin Râbbi! Azîz ve Gaffâr olan Allahım!"

Tavaf bitince Kâbe-i Muazzama'nın kapısı ile Hacer-i Esved Rûknü arasındaki kısmın önünde (buraya Mültezem denir.) bilinen ve istenilen dua yapılır. Bundan sonra Makam-ı İbrahim'de iki rek'at tavaf namazı kılınır. Makam-ı İbrahim'de de dua edilir. Daha sonra Hacer-i Esved se-lâmlanarak Zemzem kuyusuna gidilir. 3 def'a ve kana kana Zemzem içilir ve şu duâ yapılır:

Meâli; "Allah'ım Sen'den faydalanılır ilim, 'bol rızık, 'her türlü dert ve hastalıklardan şifâ isterim. Ey esirgeyen ve bağışlayan Allah'ım!"

Bundan sonra Bâbü's - Sâfâ'dan çıkarak Safâ ile Merve arasında Sa'y yapılır. Evvelâ Safâ tepesine Beyt-i Muazzam görününceye kadar çıkılır. Beytullâh'a dönülerek Tekbîr- tehîl, Salât ve Selâm getirilir. İki yeşil direk arasında sür'atlice geçilmek suretiyle dört def'a Merve tara-fına ve üç defa da Safâ tarafına gidilip gelinir. Böylece Sa'y bitmiş olur. Burada da tekbîr ve tehîl ile beraber istenilen duâ edilir. Bu anlatılanlar Hacc-ı ifrâd'a âit olduğu için bu Hacc'ı yapan zat tavâf ve Sa'yden sonra traş olmadığı gibi ihramını da çıkarmaz. Ve Mekke-i Mükerreme'de yine ihramlı olarak kalacaktır. Dilediği zaman Beytullâh'ı nafîle olarak tavâf edebilir.

Zilhicce'nin 8 inci günü -ki bu güne "Terviye" denir. Sabah namazı kılındıktan sonra hazırlanıp Mina'ya gitmek üzere güneş doğuşunu mü-teakip Mekke-i Mükerreme'den çıkar. "Lebbeyk" diyerek Mina'ya gider. Mescid-i Hayf yakınında konaklayıp burada arefe gününün sabah nama-zım kılincaya kadar durur. Sonra aynı gün güneş doğduktan sonra Arafat'a gider, öğleye kadar yemek-içmek gibi işleri bitirir. Vakfe'ye dur-mak için mümkün ise gusl eder, değilse abdest alır. İmkân görüldüğü takdirde Mescid-i İbrâhim'e gider. Burada okunan Hutbelerden sonra umum cemâatle birlikte Öğle ve ikinci namazları kılınır ki, artık o gün ikinci namazı vaktinden evvel kılınmış olur. Bu namaz bir ezan bir kamet ile imamla beraber, önce Öğlenin farzı, sonra da ezansız ve bir kametle ikinci namazının farzı kılınır. Öğlenin son sünneti ve ikindinin sünneti kılınmaz. Şâyet herhangi bir sebeple Mescid-i İbrâhim'e gidilmeyip ce-maate iştirak edilememiş ise öğle ve ikinci namazları birleştirilmeyip (kendi vakitlerinde) ayrı ayrı kılınır.

Arafat'da vakfe yapmanın zamanı, Arefe gününün zevâlinden (öğ-leden sonra) Kurban Bayramı'nın birinci günü sabahına (Tanyeri ağarincaya) kadar olan zamandır.

Buna göre Arefe gününün zeval vaktinden, Bayramın birinci günü sabah namazı vaktine kadar, Arafat'da bir an için bulunan ve bayramın ilk üç gününden birinde ziyaret tavafı yapan kimse Hac farızasını yap-mış olur.

Vakfe Yapmanın Adâbi:

Beytullah'a karşı yüzünü çevirir, tekbir, tehlil ve telbiye'de bulu-nur. Vakfeye ait duâyı bilen, bu duayı, bilmeyen bildiği duâyı okur. Ara-fat'da güneş bâtıncaya kadar kalınır. Akşam namazı biraz tehir edile-rek bir ezan ve bir kaametle yatsı namazı ile birlikte kılınır. Akşamın sünneti ile yatsının ilk sünneti kılınmaz. Yatsının son sünneti ile vitir namazı kılınır.

Mina'da şeytan taşlamak için müzdelife'den bakla büyüklüğünde taşlardan 70 tane toplanır. Müzdelife'de tan yeri ağarmadan güneşin doğmasına kadar olan zaman içinde (Sabah namazı erkence kılındıktan sonra) Vakfe'ye durulur. Güneş doğmadan Mina'ya hareket edilir. Ar-tık bu gün bayramın birinci günüdür. Mina'da bayramın birinci günü öğleden önce (Akabe cemresi) denilen taş kümesine 7 taş atılır. Taşlar atılırken (Bismillahi Allahu Ekber) denir.

Bu taşlar sağ elin baş ve şahâdet parmağı ucu ile atılır. Ve her atışta tekbîr getirilir. Bu atış bitince artık orada durulmaz. Dilerse (nafile olarak) kurban keser, traş olur. Bunları yapınca artık, helâline yaklaşmaktan başka, ihramın bütün yasakları helâl olmuş olur. Bundan sonra Bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde Mekke-i Mükerreme'ye giderek ziyâret tavâfı yapar. Bu tavâfı bi-tince iki rek'at namaz kılar. Bu tavaftan sonra helâline yaklaşmak da mübah olur. Ziyâret tavafından sonra tekrar Mina'ya döner. Cemreleri yapmak için 3 gün Mina'da kalır. Bayramın ikinci günü zeval vaktinden sonra baş ve orta cemreleri atar. Sonra da Cemre-i Akabe'ye giderek ona da 7 taş atar. Atışlarda tekbîr alınır. Bayramın üçüncü günü de bu tertip üzere cemreler yapılır.

Bayramın bu üç gününde 49 taş atıldıktan sonra eğer Mekke'ye git-mek istenirse kalan 21 taş Mina'ya gömülür.

Mekke-i Mükerreme'de dilediği kadar nâfile tavaf yapılır. Fakat ve-dâ tavâfı ayrıca yapılır. Vedâ tavâfı ise dönüş hazırlıkları yapıldıktan sonra yapılması uygun olur. Vedâ tavâfında şöyle niyet ve düâ edilir: "Yâ Rabbî! Beyt-i Harâm'ın vedâ tavâfı yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır. Ve benden kabûl eyle Azîz ve Celîl olan Allh'ım."

Vedâ tavâfından sonra Mültezem'de duâ edilir. Makam-ı İbrâhim'de iki rek'at tavaf namazı kılınır ve duâlar edilir. Bundan sonra Zemzemden kana kana içilir. Kâbe-i Muazzama'nın eşiği öpülür. Duvarlarına yüz sü-rülür. Allâhu Teâlâ'ya hamd edilip tamâmiyle tevbe ve istiğfar edilir. Kâbe-i Muazzama'nın örtüsüne yapışılarak yalvarılır, yakarılır. Artık Mekke-i Mükerreme'de kalınmayacağına göre yüzünü Beytullah cihetinden ayırmayıp kemâl-i edep ve ayrılıştan mütevellit tahassürle hudû ve huşû içinde vedâ kapısından çıkılır.

Hacılar bu şekilde Hacc'ın bütün menâsikini ifâdan ve tamâmiyle tövbe ve istiğfarla günahlarından arınmış olarak Medîne-i Münevvere'ye gidip (Resûllâh'ı) Ravza-i Mutahhara'yı ziyâret ederler. Salât ve Se-lâmlar okuyarak Ravza-i Mutahhare ve İslâm büyüklerinin makamları ziyâret edilmek sûretiyle Hac vazifesi sona erdirilmiş olur. (Bu ziyaret Hac'dan önce de yapılabilir.)

Haccın bütün menâsikini ifâ husûsunda kadınlar da erkekler gibi hareket ederler. Yalnız ihram'da mûtadları gereğince elbiseleri giyinik durumdadırlar. Telbiye'de seslerini yükseltmezler. Tavaf ve Sa'y'de fazla sür'at göstermezler. İhramdan çıkmak için de saçlarının ucundan biraz kesmekle iktifâ ederler. Hacer-i Esved'i selâmlamak için erkeklerin ara-sına sıkışmazlar.

Âdet görmeye başlayan bir kadın Hacc'ın bütün menâsikini erkekler gibi yapar. Yalnız bu halde iken ziyâret tavafını yapmayıp te'hîr eder. Bundan dolayı kendisine kurban gerekmez. Ziyâret tavâfından sonra âdet görmeye başlayan kadınlardan vedâ tavâfı sakıt olur.

İman ehlinin her sene Hac mevsiminde dünyânın dört bucağından bunca külfet ve masrafları göze alarak bir maksat ve bir gaye uğrunda Allah tarafından kutsal sayılan bir mahalde toplanmaları ve böylece Al-lah'ın Kabe'sine rağbet etmeleri, tevhit akidesine bağlılığın işareti, aynı zamanda İslâm'ın kuvvet ve kudretinin bir nişânesi, ilâhî saltanatın devam ve bekasının açık bir ifâdesidir.

Avrupa düşünürlerinden biri, bizim Hac farizasını îfâ için kürre-i arz'ın dört bucağından gelip Mekke-i Mükerreme'deki toplantımızı düşünerek "Eğer Müslümanlar Haccin edası için yaptıkları bu toplantılardan hakkıyla ve gerçekten faydalanabilseydiler, dünyâda İslâm devletlerinden başka ileri bir devlet tasavvur olunamazdı" demiştir. Buna göre Hacc'ın ifâsında şuurlu hareket etmek âyet-i kerîmesi gereğince Hacc'ın füyûzâtmdan hakkı ile faydalanmak, büyük İslâm kongresi demek olan bu toplantıdan Dinî, İçtimaî, ahlâkî ve İktisâdi önemli faydalar sağlamayı amaç tutmak en başta gelen ülkümüz olmalıdır.